

روش‌های ارتباطی ناشنوایان

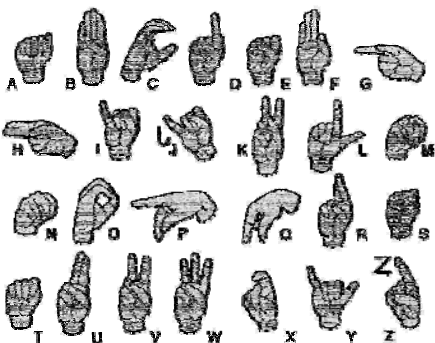
امیرعباس ابراهیمی / کارشناس ارشد شنوایی شناسی / آموزشگاه باغچه بان شماره ۶ تهران

چکیده

وقتی توان بخشی کودک ناشنوا آغاز می‌شود، شنوایی شناس باید در نظر بگیرد چه روش توان بخشی برای کودک دنبال خواهد شد. اختلاف نظر درباره‌ی مناسب‌ترین روش برای هر کودک موجب شده تصمیم‌گیری درباره‌ی فلسفه‌ی روش‌های ارتباطی روند ساده‌ای نباشد. شنوایی شناس باید بدانند هنگام این تصمیم‌گیری ممکن است والدین هنوز هم درگیر روند سوگ و در حال تجربه‌ی واکنش‌های هیجانی به کم‌شنوایی فرزندشان باشند. بنابراین، شنوایی شناس باید مطمئن شود والدین از گزینه‌های موجود روش شناسی توان بخشی به خوبی آگاهند و می‌توانند به روند تصمیم‌گیری کمک کنند.

روش شناسی

در ارتباط دستی از روشی ایمایی یا زبان اشاره به عنوان روش اولیه‌ی برقراری ارتباط استفاده می‌شود. ارتباط دستی برای ارائه‌ی واژه‌ها از دو شیوه‌ی مختلف استفاده می‌کند. روش نخست، هجی کردن با انگشتان^۵ یا هجی کردن واژه‌ها، حرف به حرف با استفاده از الفبای دستی است که در آن هر شکل دست^۶ مطابقت یک به یکی با الفبای نوشتاری دارد^۷ (شکل ۱). اگرچه هجی کردن با انگشتان روش ارتباطی کارآمد و دقیقی است کم‌اثرترین شکل ارتباط دستی است. در این روش هر حرف و هر واژه باید ایجاد شود که موجب می‌شود این روش نسبتاً روش ارتباطی مشکلی باشد. امروزه، هجی کردن با انگشتان برای بیان اسامی خاص، اصطلاحات فنی و رویدادهای بدون اشاره به عنوان مکمل تمام شکل‌های ارتباط دستی استفاده می‌شود.

شکل ۱: الفبای دستی آمریکایی

روش‌های برقراری ارتباط به دو دسته‌ی کلی دسته‌بندی می‌شوند. آنها که بر استفاده از اشاره یا ایماها^۱ تأکید می‌کنند (روش‌های دستی^۲) و آنها که بر گفتار تأکید دارند (روش‌های شفاهی^۳). اگرچه معمولاً از این دو دسته‌ی کلی استفاده می‌شود، هر دسته‌بندی دارای چندین روش مختلف برای بیان زبان است (جدول ۱).

جدول ۱: روش‌های ارتباطی در کودکان دارای آسیب شنوایی

روش	ویژگی
شنیداری / کلامی	کودک استفاده از باقیمانده‌ی شنوایی و اعتماد بر آن را می‌آموزد. هیچ روشی ایمایی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد و لبخوانی آموخته نمی‌شود.
شنیداری / شفاهی	کودک استفاده از باقیمانده‌ی شنوایی را با سرنخ-های ^۴ دیداری مانند لبخوانی می‌آموزد.
گفتار نشانه‌ای	برای تأکید بر حرکات دهانی درگیر در تولید گفتار از روشی ایمایی استفاده می‌شود.
ارتباط کلی (همزمان)	زبان اشاره و گفتار، موازی هم آموخته می‌شوند.
ارتباط دستی	روش ابتدایی ارتباط، روشی ایمایی یا زبان اشاره است و از گفتار شفاهی استفاده نمی‌شود.
دو زبانی - دوفرهنگی (BI-BI)	زبان مادری کودک ناشنوا زبان اشاره‌ی آمریکایی است و برای خواندن و نوشتن از زبان انگلیسی استفاده می‌شود.

باقیمانده‌ی شنوایی اندکی دارند یا آن‌ها که بهره‌ی ناچیزی از سمعک می‌برند اغلب در استفاده از این روش موفقند.

زبان اشاره‌ی آمریکایی با قدمتی بیش از ۲۰۰ سال، ریشه در اشاره‌های فرانسوی دارد. این زبان بدون شباهت با دیگر زبان‌ها که از والدین آموخته می‌شوند دارای ویژگی منحصر به فردی است که از دیگر ناشنویان و نه والدین شنوا آموخته می‌شود. با توجه به اینکه ۹۰٪ کودکان ناشنوا والدینی شنوا دارند و بیشتر این کودکان دارای برادر، خواهر و نزدیکان شنوا هستند نوعاً این زبان را دیگر کودکان و بزرگسالان ناشنوی غیرخویشاوند و نه خانواده به کودک می‌آموزند.

زبان اشاره‌ی آمریکایی به دلیل داشتن ساختار کامل یک زبان در دبیرستان‌ها و کالج‌های بسیاری از ایالات آمریکا به عنوان یک زبان خارجی آموخته می‌شود و به عنوان زبان جامعه‌ی ناشنویان^{۱۱} در تمام جنبه‌های فرهنگ ناشنویان مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای نمونه، نمایشنامه‌ها به ASL نوشته می‌شوند و گروه‌های نمایش ناشنویان آنها را به نمایش می‌گذارند.

در سال‌های اخیر برای آموزش کودکانی که کاهش شنوایی چشمگیری دارند، توجه زیادی به استفاده از رویکرد دو زبانی - دو فرهنگی^{۱۲} شده است. در این رویکرد کودک برای برقراری ارتباط از زبان اشاره‌ی آمریکایی به عنوان زبان نخست استفاده می‌کند، سپس همچنان که مهارت‌های خواندن و نوشتن خود را کامل می‌کند انگلیسی را در مدرسه می‌آموزد. فرض بر این است اگر نخست نظامی زبانی برای اندیشیدن و بیان در کودک رشد پیدا کند، مهارت‌های پایه برای یادگیری مهارت‌های مشابه در زبان دوم، منتقل می‌شوند^{۱۳}. منطق اولیه‌ی این روش این حقیقت است که کودکان ناشنوی والدین شنوا^{۱۴} (که از زبان اشاره‌ی آمریکایی استفاده می‌کنند) در مقایسه با کودکان ناشنوی والدین شنوا

روش دوم، ارائه‌ی واژه‌ها یا مفاهیم از راه اشاره است. اشاره‌ها به جای بیان تک تک حروف، اندیشه یا واژه‌ای کامل را بیان می‌کنند. هر اشاره دارای چهار ویژگی است: (۱) مکان دست‌ها، (۲) شکل دست‌ها، (۳) حرکت دست‌ها در موقعیت‌های گوناگون و (۴) جهت کف دست‌ها (شکل ۲).

شکل ۲: هر اشاره با چهار ویژگی شکل، مکان، جهت و حرکت دست‌ها در وضعیت‌های گوناگون شناخته می‌شود

بیان و دریافت زبان از راه اشاره یا حرکات ممکن است دربرگیرنده‌ی زبان اشاره‌ی رسمی باشد، مانند زبان اشاره‌ی آمریکایی (ASL^{۱۵}) یا زبان اشاره‌ی فرانسوی (FSL^{۱۶}). کشورها و زبان‌های مختلف دارای زبان اشاره‌ی‌های متفاوتی هستند. در چنین مواردی، زبان اشاره‌ی دارای ساختار دستوری و گنجینه‌ی واژگان^{۱۷} مخصوص به خود است و از گرامر آن زبان پیروی نمی‌کند. پژوهش نشان داده است زبان اشاره‌ی آمریکایی زبانی کامل و مستقل است که تمام ویژگی‌های یک زبان واقعی را دارد و صرفاً برگردان اشاره‌ای زبان انگلیسی نیست. مثلاً، یک اشاره‌ی ASL ممکن است مفهومی که بیانش نیازمند چندین واژه‌ی انگلیسی است را نمایش دهد. در زبان اشاره‌ی آمریکایی حالات چهره و زبان بدن می‌توانند معانی گوناگون و ویژگی‌های زبرنجیری را منتقل کنند و چنانچه برای واژه یا مفهومی خاص اشاره‌ای وجود نداشته باشد از الفبای دستی استفاده می‌شود. کودکانی که

آموزش عادی^{۲۴} در زودترین زمان ممکن است. عادی سازی در برنامه‌های آموزش عادی می‌تواند مهارت‌های اجتماعی کودک را بالا برده و او را در رشد الگوهای طبیعی گفتار و زبان توانا سازد. این روش اغلب برای والدینی خوشایند است که شنوایی طبیعی دارند، چون آنها را قادر می‌سازد با کودکشان با استفاده از روش طبیعی، ارتباط برقرار کنند.

رویکرد شنیداری / شفاهی بسیاری از فلسفه‌های برنامه‌ی شنیداری / کلامی (تجویز زود هنگام سمعک مناسب، استفاده از باقیمانده‌ی شنوایی، گفتار به عنوان روش اولیه‌ی ارتباط، و در نهایت عادی سازی) را داراست اما تفاوت آن با رویکرد شنیداری / کلامی در انتقال زبان، تشویق کودک به گفتارخوانی (لبخوانی) برای تکمیل اطلاعات شنیداری است.

همچنین، برنامه‌های شنیداری / شفاهی از نظر عادی سازی نیز تا اندازه‌ای متفاوتند. در حالی که رویکرد شنیداری / کلامی برای بالا بردن مهارت‌های اجتماعی شدن طرفدار عادی سازی زود هنگام در برنامه‌های آموزش عادی (کودکستان عادی) است و بهترین راه عادی سازی موفق را در معرض قرار گرفتن الگوهای گفتار زبان و طبیعی می‌داند برنامه‌های شنیداری / شفاهی بر این باورند بهترین راه عادی سازی موفق از راه آموزش ویژه‌ی زود هنگام است. در برنامه‌ی شفاهی / شنیداری تا زمانی که والدین و آموزگاران حس نکنند کودک برای عادی سازی آماده است کودک از خدمات آموزش ویژه بهره مند می‌شود و در برنامه‌ی آموزشی که از نظر رشدی برایش مناسب است همراه با تأکید بر رشد مهارت‌های گفتارخوانی، گفتار، زبان، و شنیدن شرکت می‌کند. امروزه اگرچه بسیاری از برنامه‌های شنیداری / شفاهی در مقدار تأکید بر جزء شنیداری مورد استفاده در برنامه متفاوتند بسیاری از مدارس دولتی برای کودکان دارای آسیب شنوایی از این برنامه‌ها استفاده می‌کنند.

اغلب کنش^{۱۵} زبانی و سوادآموزی بهتری دارند.

در مقابل روش‌های دستی، روش‌هایی که بیشتر بر انتقال زبان از راه گوش دادن و حرف زدن تمرکز می‌کنند به عنوان روش‌های شفاهی^{۱۶} شناخته می‌شوند. بیشتر کودکانی که از روش‌های شفاهی استفاده می‌کنند با رویکرد چند حسی^{۱۷} و اندکی با رویکرد تک حسی^{۱۸} آموزش می‌بینند. چندین رویکرد مختلف برقراری ارتباط از راه گوش دادن و حرف زدن وجود دارد: شنیداری / کلامی^{۱۹} و شنیداری / شفاهی^{۲۰}.

رویکرد شنیداری / کلامی با تأکید بر اهمیت تجویز زود هنگام سمعک مناسب یا دیگر شنید افزارها^{۲۱}، به کودک کمک می‌کند از باقیمانده‌ی شنوایی تقویت شده‌اش برای رشد زبان و گفتار استفاده کند. در این روش کودک به گوش دادن و صحبت کردن تشویق می‌شود و گفتارخوانی^{۲۲} (لبخوانی) به طور رسمی آموخته نمی‌شود. اگرچه تماس چشمی خوب مهم است والدین و آموزگاران توجه کودک را به چهره یا دهان گوینده متوجه نمی‌کنند. با هدایت پیوسته‌ی توجه کودک به گوش دادن به صداها و آواها، شنوایی بخشی از تجربه‌ی کودک می‌شود. وقتی گوش دادن بخش یکپارچه‌ای از تمام تجربیات کودک شد، کودک ممکن است از سرنخ‌های دیداری (گفتارخوانی) هر اندازه که لازم باشد استفاده کند. در حقیقت چون هیچ توجه ویژه‌ای به گفتارخوانی نشده کودک از گفتارخوانی به طور طبیعی استفاده می‌کند.

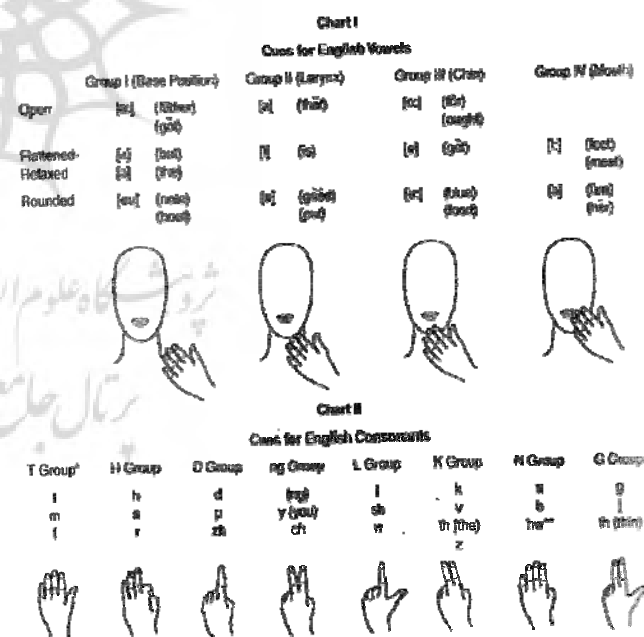
از آنجا که در رویکرد شنیداری / کلامی استفاده از باقیمانده‌ی شنوایی به حداکثر می‌رسد کودک می‌تواند با استفاده از زبان و گفتار شفاهی ارتباط برقرار کرده و از به کارگیری هر ایما یا اشاره‌ی طبیعی صرف نظر کند. از این رو کودک برای موفقیت در این روش باید شنوایی قابل استفاده و قابل کمک رسانی داشته باشد. هدف برنامه‌های شنیداری / کلامی عادی سازی^{۲۳} کودک در برنامه‌های

هم تشخیص داد. برای نمونه، /ب/ و /پ/ روی دهان یکسان به نظر می‌رسند. همخوان /پ/ با یک انگشت دست تشخیص داده می‌شود و همخوان /ب/ با ۴ انگشت دست. بنابراین، اگر فرد بخواهد بگوید "پی" او یک انگشت دستش را در گوشه‌ی دهان خود نگه خواهد داشت چون یک انگشت دست، واج /پ/ و قرار دادن آن در گوشه‌ی دهان واکه‌ی /ای/ را نشان می‌دهد. اگر فرد بخواهد بگوید "بی" او ۴ انگشت دست را در گوشه‌ی دهان خود نگه خواهد داشت و واژه‌ی "بو" با ۴ انگشت دست روی گلو نشان داده خواهد شد.

ارتباط کلی یا همزمان^{۳۱} (یا آن‌گونه که ثمینه باغچه‌بان آن را نامیده "روش آزاد") عبارت است از انتقال زبان از راه گفتار همراه با اشاره‌هایی که در نظم واژه‌های گفتاری ارائه می‌شوند. ارتباط کلی، صرفاً یک روش ارتباطی برای آموزش کودکان ناشنوا نیست بلکه فلسفه‌ای است شامل استفاده از تمام روش‌ها برای برقراری ارتباط: شامل ترکیب گفتار، نوشتار، اشاره‌ها، ایماها، گفتارخوانی، استفاده از شنید افزارها و برحسب شرایط، دیگر روش‌هایی که فرد می‌تواند برای برقراری ارتباط از آنها کمک بگیرد. فلسفه‌ی ارتباط کلی، حق هر کودک ناشنوا یا سخت‌شنوا را برای برقراری ارتباط با هر روشی که سودمند تشخیص داده شود به رسمیت می‌شناسد. در برخی موارد، گفتار ممکن است در پیام تأکید شود و در موارد دیگر اشاره ممکن است مورد تأکید قرار بگیرد. به طور معمول استفاده از اشاره‌ها مطابق ساختار نحوی زبان شفاهی، رمزگذاری با دست^{۳۲} نامیده می‌شود. در این روش آنچه در زبان شفاهی گفته می‌شود اشاره می‌شود. برای نمونه، وقتی پسری می‌گوید: "گره موش را گرفت." به ترتیب "گره"، "موش"، "را" و "گرفت" را اشاره خواهد کرد. روش روچستر^{۳۳} که عبارت است از استفاده‌ی هم‌زمان از گفتار و هجی کردن با انگشتان از جمله روش‌های رمزگذاری شده با دست است.

گفتار نشانه‌ای^{۲۵} (که اندکی از کودکان دارای کاهش شنوایی عمیق از آن استفاده می‌کنند) روشی ارتباطی است که در آن برای تکمیل گفتارخوانی از علائم دست مبتنی بر نظام واج شناختی استفاده می‌شود. بنابراین، گوینده هنگامی که صحبت می‌کند هم‌زمان پیام را سرخ دهی^{۲۶} می‌کند. نشانک دست^{۲۷} به خودی خود غیر قابل تفسیر است اما هنگامی که با نشانک دیداری/شنیداری همراه شود سرخ‌هایی درباره‌ی ویژگی‌های غیرقابل دیدن محرک شفاهی مثلاً، واگذاری در مقابل بی‌واکی فراهم می‌کند و موجب تشخیص واج‌های هم‌دید^{۲۸} از یکدیگر می‌شود، از این رو بازشناسی گفتار را افزایش می‌دهد.

در گفتار نشانه‌ای برای شناسایی همخوان‌ها^{۲۹} از ۸ شکل دست و برای شناسایی واکه‌ها^{۳۰} از ۴ مکان بر روی چهره و گردن استفاده می‌شود (شکل ۳).

شکل ۳: شکل و جایگاه قرارگیری دست در گفتار نشانه‌ای

در این روش لازم نیست برای هر همخوان یک شکل متفاوت دست و برای هر واکه یک مکان متفاوت در نظر گرفت چون صداهای هر گروه را می‌توان با لبخوانی از

زیر نویس ها:

1. Gesture
2. Manual
3. Oral Method
4. Cue
5. Finger spelling
6. Handshape
7. الفبای دستی گویای باغچه بان دارای ۳۷ شکل دست است.
8. American Sign Language
9. French Sign Language
10. Vocabulary
11. Deaf Community
12. Bilingual –Bicultural
13. پژوهش نشان داده فراگیری ASL برای کودکان ناشنوا در مقایسه با انگلیسی ساده تر است.
14. deaf of deaf
15. Performance
16. Oral –Aural (Aural – Oralism)
17. Multisensory
18. Unisensory
19. Auditory / Verbal (Acoupedic Approach)
20. Auditory / Oral
21. Listening Device
22. Speechreading
23. Mainstreaming
24. Regular
25. Cued Speech
26. Cuing
27. Hand Signal
28. Viseme(Visual Phoneme)
29. Consonant
30. Vowel
31. Simultaneous
32. Manual Coding
33. Rochester

منابع:

- Hipskind N.(2002). Visual Stimuli in communication. In R.Schow, M.Nerbonne (Eds). Introduction to Aural Rehabilitation. (4th ed). Allyn & Bacon.
- Mendal L.(1997). Children & Adolescents with Hearing Impairment & their Parents. In T.A.Crowe (Ed). Application of Counseling in Speech- Language Pathology & Audiology. Williams & Wilkins.
- Moores D.F.(2001). Educating the Deaf: Psychology, Principles & Practices. (5th ed). Houghton Mifflin Company.
- Tobey E., Morchower Douek B. (2003). Speech and Language Development in Normally Hearing and Hearing – Impaired Children. In Luxon, L.(Eds). Textbook of Audiological Medicine. Martin- Dunitz.
- Tye-Murray N. (2004). Foundation of Aural Rehabilitation. Children, Adults& Their Family Members .(2nd ed). San Diego: Delmar Learning.
- Watkins S., Clark T. (1993). SKI*-HI Model: A Resourse Manual:Family-Centered Home-Based Program for Infants, Toddlers & School Aged Children with Hearing Impairment.